Ev Bahçesinde Peyzaj Tasarımı Süreci

Sanem Çınar

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Planlama ve Tasarım Anabilim Dalı
34473 Bahçeköy/İstanbul

Tel: 0212 2261103/25392, e-mail: saneme@istanbul.edu.tr

Kısa Özet

Peyzaj tasarımda kimlikli proje ve uygulamaların başarısı, tasarım süreçlerini gözardı etmeyen yaklaşımlarla sağlanabilmektedir.

Peyzaj mimarlığının konuları içine giren en küçük ölçekten (ev bahçesi), büyük ölçeğe (kentsel ,kırsal alanlar) kadar yapılacak planlama ve tasarım çalışmalarında izlenecek rasyonel yol, tasarımın belli bir süreç sonucunda oluşturulmasıdır.

Bu çalışmada, bir ev bahçesinde peyzaj tasarım süreci; Problemin tanımı, Bilgi toplama ve değerlendirme, Yaratıcılık-buluş, Çözüm bulma ve Uygulama aşamalarının izlenmesi ve sentezlenmesi şeklinde incelenmiştir. Bu aşamalar doğrultusunda ortaya çıkacak eser, ekolojik, fonksiyonel, estetik ve ekonomik olarak bir mekan sentezini ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj tasarımı, tasarım süreci, ev bahçesi

Landscape Design Process in House Garden

Abstract

In landscape design, the success of certicated projects and applications is provided by approaches that are taken into consideration of design process.

The rational way of planning and design works from the smallest scale (house garden) to the biggest scale (urban and rural areas) in the subject of landscape architecture is to develop the design as a specific process time.

In this study, landscape design process of a house garden has been analysed in detailed .The work art that will exist with the condition of managing conscious and effective will be a picture of place that arranged by ecological, functional, aesthetics and economical.

Keywords: Landscape design, design process, house garden

Yayın Komisyonuna Sunulduğu Tarih : 25.12.2006
Yayına Kabul Edildiği Tarih : 16.07.2007

1. Giriş

Peyzaj mimarlığı, insanla onun yaşadığı doğal ve kültürel çevrenin bütünleşmesiyle uğraşan, sanat ve bilimi koordineli bir biçimde kullanan profesyonel planlama ve tasarım disiplinidir.

Dış çevreyle ilgili çok çeşitli planlama ve tasarım sorunlarını inceleme, analiz etme ve çözme yeteneğine sahip olması gereken peyzaj mimarları, çalışılan mekanın ekolojik, fonksiyonel, estetik ve ekonomik yönleri ile kullanıcıların istemlerini duyarlılıkla dikkate alıp, görsel ve duyusal beğeni uyandıran dış mekan düzenlemesini gerçekleştirmeye çalışmalıdır.

Tasarım bir süreçtir. Bu süreç, bir tasarımın oluşmasında izlenmesi gereken rasyonel – akılcı bir yaklaşımı kapsamaktadır (Anonymus, 1990). Bu süreç, bir tasarım ürününün oluşmasında gerekli olan gözlem ve değerlendirmelerin yapılması açısından özellikle tasarım sorunlarını bir bütün olarak gözleme imkanı için gereklidir.

2. Peyzaj Tasarımı Süreci

Peyzaj Tasarımı sürecinin başlangıç evresini, problematik bir durumun kabulü ve buna bir çözüm bulma kararlılığı oluşturmaktadır (Ching, 2002).

Tasarım bir sanat eseri olmalı, tasarım süreci ise bilinçli ve etkili yönetilmelidir. Tasarım süreci; Problemin tanımı, Bilgi toplama ve değerlendirme, Yaratıcılık-buluş, Çözüm bulma ve Uygulama aşamalarını kapsamaktadır (Çelenk, 2003).

Özellikle Yaratıcılık-buluş, Çözüm bulma ve Uygulama aşamalarında, tasarımcının psikolojik yapısı, sosyo-ekonomik durumu, yaşı, dünya görüşü, kişilikleri tasarım sürecini özgün kılar ve genellemeleri engeller (Sander, 2004). Tasarım sürecinin uygulanabilir bir ürün ile sonuçlanması, tasarım sürecindeki aşamaların izlenmesi ve birbirleri ile sentezlenmesi ile başarılabilmektedir. Bu süreçte aşağıda sıralanan belirli aşamalar izlenmektedir.

2.1. Problemin Tanımı

2.1.1 Proje yapımının kabul

Ev bahçesi peyzaj projesinin yapımı amacıyla öncelikle peyzaj mimarı ve işveren (kullanıcı) arasında karşılıklı anlaşma ile proje yapımı için onay alınır. Bu aşamaya proje yapımının kabulü denmektedir.

2.1.2 Araştırma

Önce arsanın vaziyet planının elde edilmesine çalışılır. Eğer çizili bir vaziyet planı yoksa arazinin sınırlarının belirlenmesi ile işe başlanır Sonra konutun yeri ve mevcut diğer özellikler tespit edilir. Ortaya eşyükselti eğrilerini de içeren bir vaziyet planı çıkmış olur (Şekil 1).

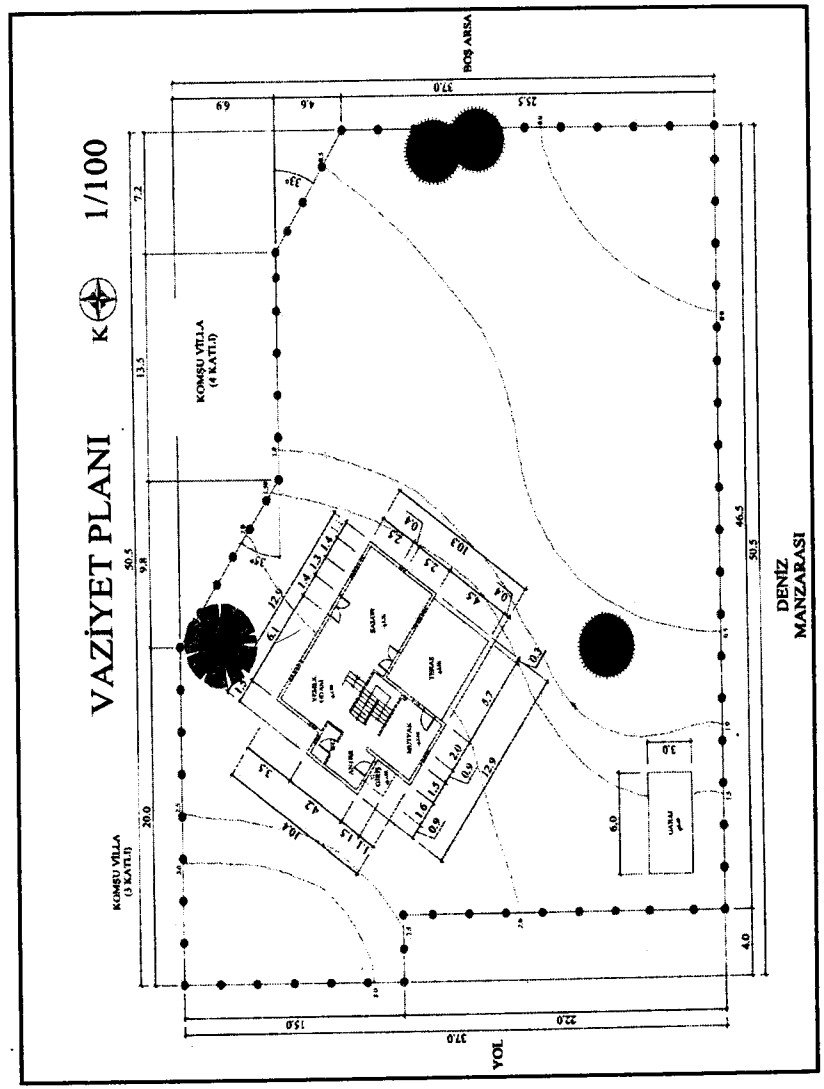

Şekil 1. Vaziyet Planı

2.2. Bilgi Toplama ve Değerlendirme

2.2.1. Alan envanteri (Veri Toplama)

Alanın iyice tanınması amacıyla alanın içinde ve dışında kalan tüm özelliklerin saptanması aşamasıdır. Seçilmiş alanın söz konusu kullanım için uygun olup olmadığı ortaya çıkarılır (Şekil 2). İncelenen veriler, iki temel veri kaynağı olan doğal ve kültürel veriler şeklinde guruplandırılır.

Doğal veriler kapsamındaki topografya, toprak, iklim ve mevcut bitki örtüsü özellikleri belirlenir.

- Topografya: Topografya, bahçenin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. % 0 - 5 arasında eğimli alanlar düz alanları temsil ederler. Toprak tabakası kalın ve zengindir. Yalnız drenaj problemi olabilir. Böyle alanlarda tesviyeye ihtiyaç yoktur. % 5 - 10 arasında eğimli alanlarda, tasarımcının yaratıcılığına bağlı olarak çok çeşitli kombinasyonlar elde edilebilir. % 10'dan fazla eğimli alanlarda inşaat problemleri ortaya çıkacağından kazı ve dolgu işleri yapılması gerekecektir.
- Toprak yapısı: Toprak, etkileri bakımından son derece kompleks bir çevre etmenidir. Bütün ekolojik sistemin minerolojik besin kaynağı olup, suyun depo edildiği, bitki yetişmesi için gerekli partikülleri içinde barındıran bir çevre faktörüdür. Toprak yapısının bilinmesiyle hangi bitki türünün yetişebileceği büyük ölçüde saptanmış olacaktır.
- İklim Verileri: İklim, bir yandan mevsim değişikliklerine bağlı olarak peyzajın görsel kalitesini etkilerken, diğer yandan bitkiler için besin kaynağı olan toprağın ve suyun oluşumunda da önemli bir çevresel faktördür. Sıcaklık değişiklikleri(min ve max değer), yağış miktarı, dönemleri ve şekilleri(yağmur, kar, sis), erken-geç donlar, güneş ışınlarını alma açısı, hakim rüzgar yönü ve şiddeti göz önünde bulundurulması gereken önemli iklim etmenleridir.Bununla beraber nemlilik, rüzgar, güneşlenme, bulutluluk gibi etkenler de iklim içinde yeralan önemli özelliklerdir. Gücüne ve şiddetine göre rüzgar etkisi, ses, toz, koku yayılmasına ve olumsuz iklim etkilerine neden olmaktadır.

Bu nedenle peyzaj tasarım ve uygulamalarında iklim özellikleri, canlı yada cansız materyal seçimi ve bunların düzenlenmesi ile canlı yaşamına yapacağı etkiler yönünden detaylı bir şekilde incelenmesi gereklidir.

- Bitki Örtüsü (Vejetasyon): Çalışılacak alan ve çevresindeki mevcut bitki örtüsünün varlığı, o yörenin ekolojik yetişme koşulları hakkında bilgi verecektir. Böylece orada yetişebilecek bitki türlerini daha iyi saptama olanağı ortaya çıkacaktır.

Kültürel veriler kapsamında ise arazi kullanımı, mevcut yapılar, peyzaj zararları ile alt yapı özellikleri saptanır. Aynı zamanda alandaki güzel, çirkin ve panoramik görüntüler, manzaraya hakim noktalar, gölgeli ve güneşli alanlar, gürültü ve çeşitli kirletici kaynakların yol açtığı vibrasyon kötü koku, duman, toz kirliliği gibi görsel ve çevre faktörleri de kültürel veriler de belirlenir.

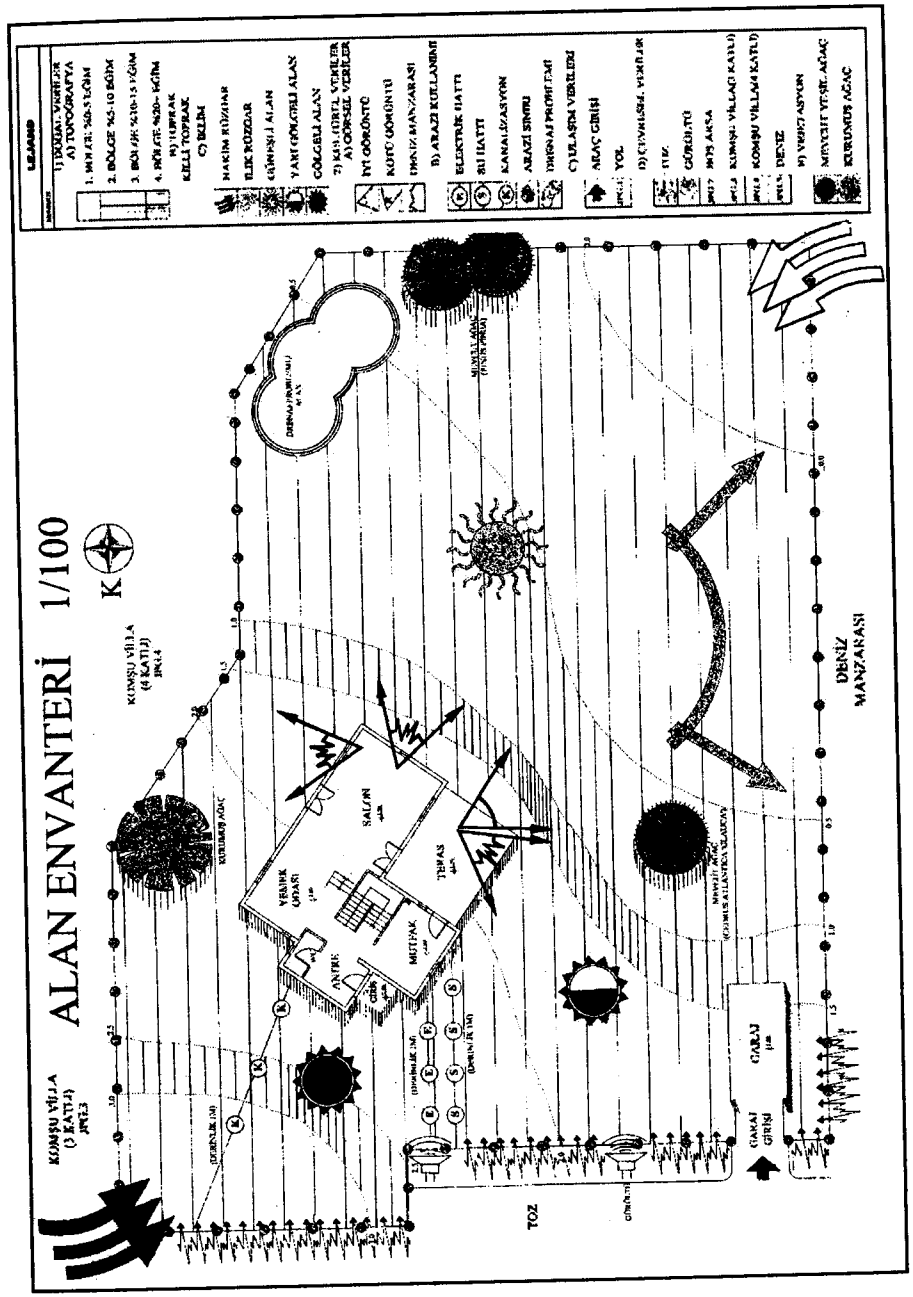

Şekil 2. Alan Envanteri

- Arazi Kullanımı: Çalışma alanının sınırı belirtilir.
- Mevcut Yapılar: Mevcut yapıların yeri, yüksekliği, giriş yerleri, pencere boyutları ile alanın çevresinde yer alan diğer yapıların yerleri belirlenir.
- Peyzaj Zararları: Erozyon, kuraklık, gürültü, taban suyu v.b. olumsuzluklar var ise ortaya konulur. Yüzey suyunun alanda nereden ve nasıl tahliye edileceği de tespit edilmelidir.
- Altyapı: Doğalgaz, su şebekesi, kanalizasyon hattı, rögar, telefon ve elektrik tesisatlarının yerleri belirlenir.

Bu veriler saptandıktan sonra vaziyet planı üzerinde şematik gösterimlerle ifade edilir.

2.2.2 Alan analizi (Verileri Değerlendirme)

Alan Envanterinde saptanan veriler ışığı altında, bazı olumlu özelliklerin korunması yada olumsuz özelliklerin(çirkin bir yapı, kurumuş ağaç gibi)elimine edilmesi gibi çalışmalar, alan analizi aşamasında gerçekleştirilir.

Kışın esen soğuk rüzgarın, sık bir bitkisel perdeleme ile engellenmesi, kanalizasyon ve su şebekesinin geçtiği yere derin kök sistemi oluşturmayan bitkilerin dikilmesi, gölgeli alanlara, gölgeye dayanıklı bitkilerin dikilmesi gibi veya alanda mevcut ağaç ve çalı grubu var ise bunların hangilerinin korunup, hangilerinin korunmayacağına ilişkin kararlar bu aşamada verilir (Şekil 3).

2.3.Yaratıcılık ve Buluş

2. 3.1. İdeal işlev diagramı (Strüktür Diagramı)

Bu aşamanın gerçekleştirilmesinde, alanda daha önce yapılmış Alan Envarteri çalışmaları ve Alan Analizi çalışmaları dikkate alınmalıdır. Bundan sonra ev sahibinin gereksinim ve tasarım fikirleri de ayrıntılı olarak saptanmalıdır. Bu daha önceden hazırlanmış anket formlarının doldurulması yada ev halkı ile karşılıklı konuşmak suretiyle gerçekleştirilir (Şekil 4).

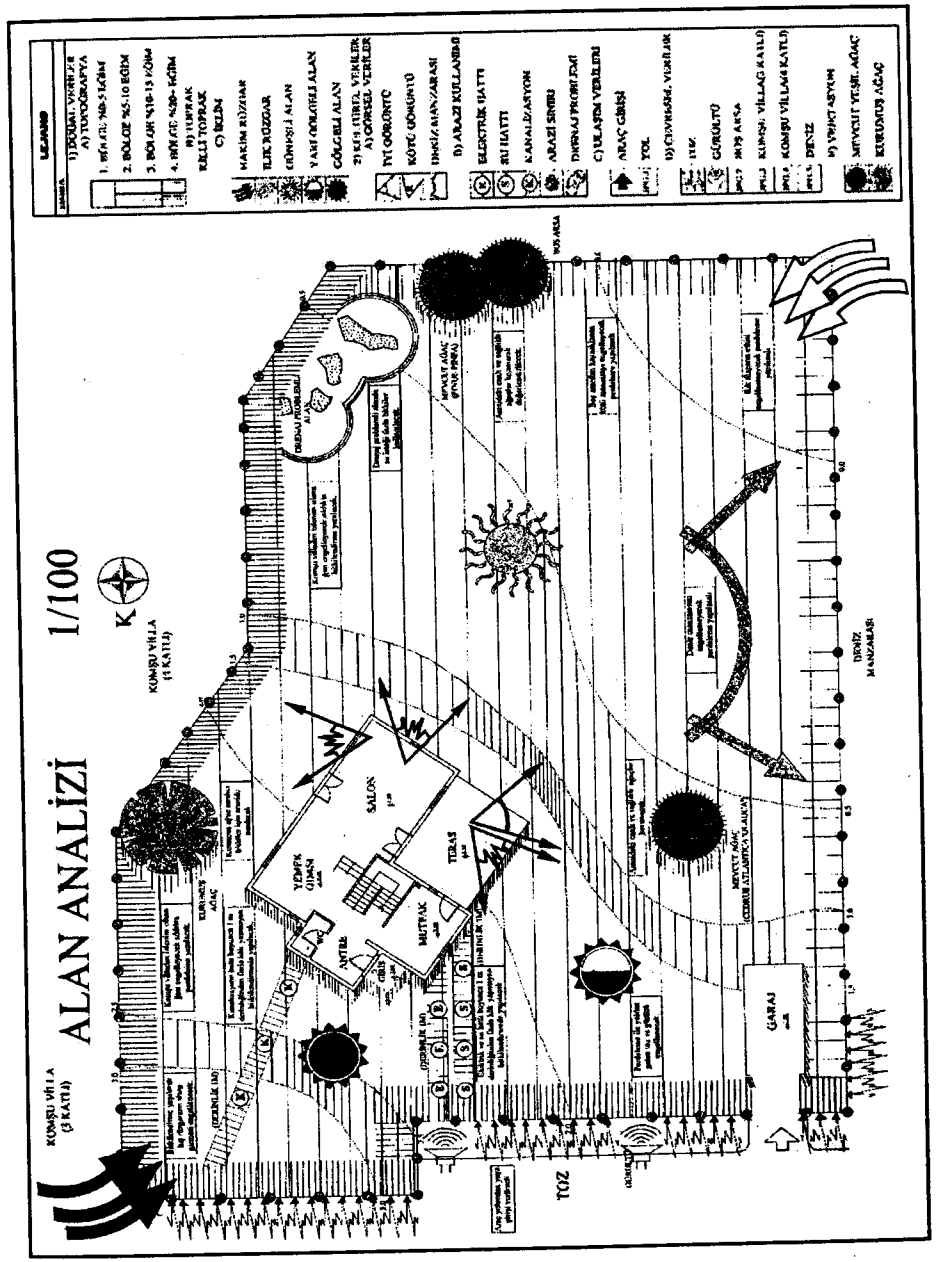

Şekil 3. Alan analizi

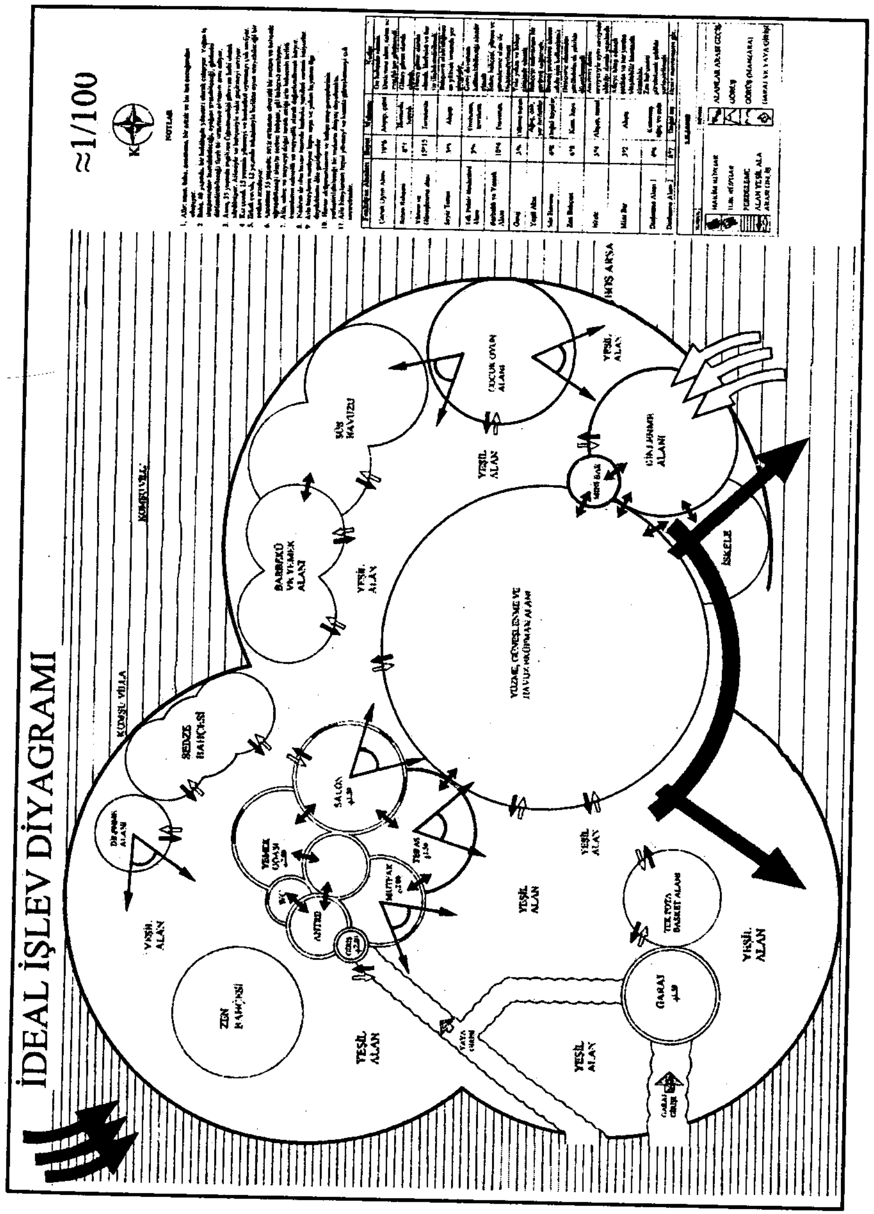

Şekil 4. İdeal işlev diagramı

Örneğin, bahçe ve evin yaz - kış kullanım durumu, evde yaşayan yetişkin ve çocuk sayıları, yaş ,cinsiyet ve uğraşları, ev halkının mimari ve yeşil yapı elemanlarından hangisini tercih ettiği (garaj, havuz, pergola, çocuk oyun elemanları, meyve-sebze bahçesi gibi) hangi tür bitkilerden, hangi renklerden hoşlandığı, bahçe işleriyle bizzat uğraşıp uğraşmayacakları, bu iş için ne kadar bütçe ayırabilecekleri vb. konular netleştirilmelidir. Böylece getirilmesi düşünülen kullanımlar dairesel lekeler halinde plan üzerinde birbirleriyle ilişkileri gözönüne alınarak ölçeksiz olarak, ancak belirli oranlar dahilinde yerleşmelidir. İdeal işlev diagramı, daha sonraki aşamalar için temel oluşturmaktadır. Bu nedenle bu diagramın her türlü özellik dikkate alınarak titizlikle hazırlanması gerekmektedir.

2. 3. 2. Alansal işlev diagramı

İdeal İşlev Diagramı aşamasında hazırlanan leke diagramındaki fonksiyonların vaziyet planı üzerinde ölçekli olarak yerleştirildiği aşamadır. Ev ve bahçe bütün halinde bir yaşama mekanını oluşturur. Bu şekilde kışın iç mekana, yazın dış mekana dönük bir yaşama olanağı sağlanmış olunur. Bu nedenle bahçe ve ev birlikte tasarlanmalıdır. Fakat genelde ev bahçeden önce tasarlanıp inşa edilmektedir. Bunun sonucunda da bahçe tasarımında birtakım olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuzlukları giderebilmek amacıyla alanda dikkat edilmesi gereken kullanım alternatifleri ortaya konmalıdır. Bunun için eğer mümkünse peyzaj mimarı, diğer disiplinlerle (inşaat mühendisi, mimar gibi) birlikte koordineli çalışmalı, böylece sorunlar en aza indirgenerek örnek peyzaj tasarımı ortaya çıkmış olacaktır (Şekil 5).

Bu aşamada önemli olan aşağıda belirtilen ev ile bahçeyi ilişkilendiren 4 ana fonksiyonun dikkate alınması işlemidir (Korkut, 1992).Bu fonksiyonlar:

1- Ana Giriş Alanı = Giriş, garaj kapısı, yaya yolu ile araç yolunu içerir.

2- Çalışma ve Servis Alanı = Mutfak, depo, garaj, atölye - çocuk oyun alanı, sebze - meyve bahçesi, çamaşır asma ve yıkama alanını kapsar.

3- Genel Yaşama Alanı = Oturma ve yemek odaları – okuma salonu, oyun, büyük bahçe kısmı, teras, yüzme havuzu , bar, barbekü v.b.alanlarını içine alır.

4- Özel Yaşama Alanı= Yatak odası ve banyonun bulunduğu kısıma bakan bahçe alanını kapsamaktadır.Burada yapılacak tasarım öğeleri, yeşil alan, ve dinlenme alanı ile sınırlandırılmalıdır.

Bu fonksiyonların bütüncül ve ölçekli olarak tasarlanması; mekanı, kullanışlı, sade, güzel bir perspektifte ortaya çıkarmış olacaktır.

2.3.3. Fikir planı

Alansal İşlev Diagramında yer alan fonksiyonların daha da detaylandırıldığı aşamadır. Her bahçe mutlak bir ana fikir, bir prensip çerçevesinde düzenlenmelidir. Ana giriş mekanında yer alan fonsiyonların birbiriyle ilişkileri, sirkülasyon bağlantıları,

girişte düşünülen odak noktası yerleri, fonksiyon alanları içindeki bölümlemelerin birbiriyle ilişkileri, fonksiyon alanları içindeki bölümlemeler (çocuk oyun alanı

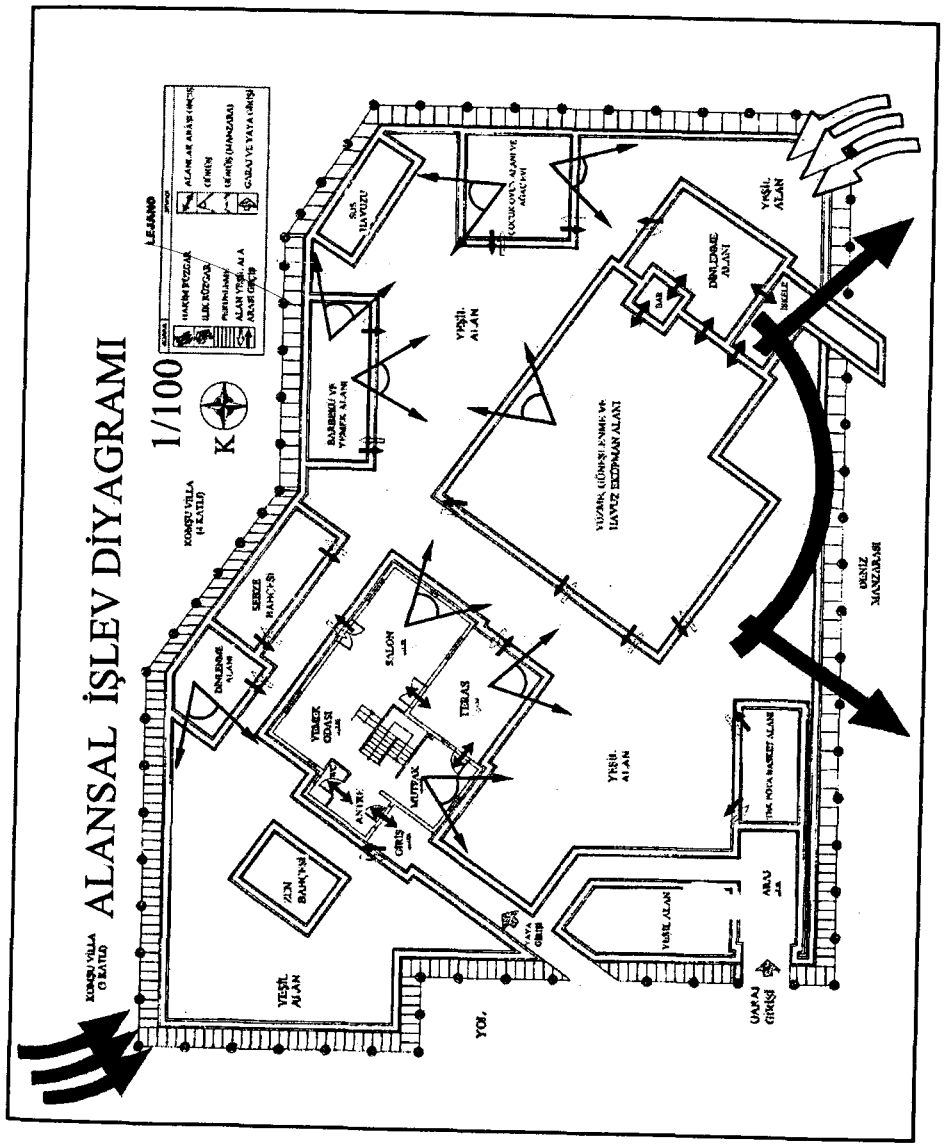

Şekil 5. Alansal işlev diagramı

içerisinde yeralacak kum havuzu yeri, gibi) bitkilendirmedeki ağaç ve çalı gruplarının yerleri, yer örtücü ve mevsimlik çiçeklerin sınırları, belirlenir.

Genel yaşama alanı içinde yer alan teras ve yüzme havuzunun ölçekli olarak yeri, bar - barbekü yerleri, kış bahçesi, pergola ve odak noktalarının belirlenmesi gerçekleştirilir.

Özel yaşama alanında dinlenme yerinde yer alacak yapısal birimler, getirilecek bitki türlerinin yerlerininin belirlenmesi ve tüm alanda bir fonksiyondan diğer bir fonksiyona ulaşım noktalarının grafiksel olarak yerleri bu aşamada oluşturulur (Şekil 6).

2.4. Çözüm Bulma

2. 4. 1. Biçim bileşim

Fikir Planında bölümlendirilmiş ve yüzölçümleri saptanmış fonksiyon alanlarının biçimlendirilmesi aşamasıdır. Tasarımcı tasarım sürecinde bu noktaya kadar tasarımcı, tasarımın fonksiyonel organizasyonu ile uğraşır. Bu aşamada ise mekan ve elemanların formları, düşünce ve öneriler ışığında şekillere dönüşmektedir. Tasarımın çözüme ulaşması, form kompozisyonunun kurulmasına bağlıdır (Şekil 7).

Form kompozisyonu, biçim-bileşim ve ilk masterin anahtar ilkesidir. Bu aşamada tasarımın bütün mekanları için özel formlar ve şekiller oluşturulur (Şekil 8).Tabiki bu formları oluştururken 3 ana geometrik formdan (kare, üçgen ve daire) yararlanarak sonuca ulaşılır. Bu üç ana formun değişik kullanımları ile mekan farklı boyut kazanmaktadır (Booth / Hiss, 1991). Bu aşamada oturma-dinlenme alanları, yüzme-havuzu, pergola, duvarlar, merdivenler, yollar ile eşyükselti eğrilerinde yapılacak değişiklikler, ölçeğe uygun olarak gösterilir. Şüphesiz ki tasarım yapımı aşamasında sonsuz imkan ve kombinasyonlar bulunmaktadır.

Amaç bu kombinasyonlar arasında fonksiyon ve estetik yönden en uygun olanı bulmaktır. Bu nedenle mevcut bütün olanak ve olasılıklar denenerek çok sayıda eskiz tasarım projeleri hazırlanır. Taslaklardan alana ve kullanıma en uygun olanı seçilir. Yolların, ev ile bahçeyi birbirine bağlamasına çalışılır.

Bahçe alanını gereğinden fazla parçalayan yollara yer verilmemelidir. Düzenlemenin temeli ekolojik koşullara ve bütçeye uygunluk ile kullanışlılık ve estetik olmalıdır.

Peyzaj tasarımında meydana getirilecek eser, ekolojik, fonksiyonel , estetik ve ekonomik düzenlenmiş bir mekanın sentezidir. Herhangi bir tasarımın başarısı estetik nitelik ve fonksiyonelliğe eşit ölçüde bağlıdır. Estetik, bir projenin güzelliği veya çekiciliği ile ilgili olup tasarımın, ilke ve niteliklerini yansıtır. Fonksiyon ise, pragmatik bir öge olup projenin kullanabilirliği ile ilgilidir.

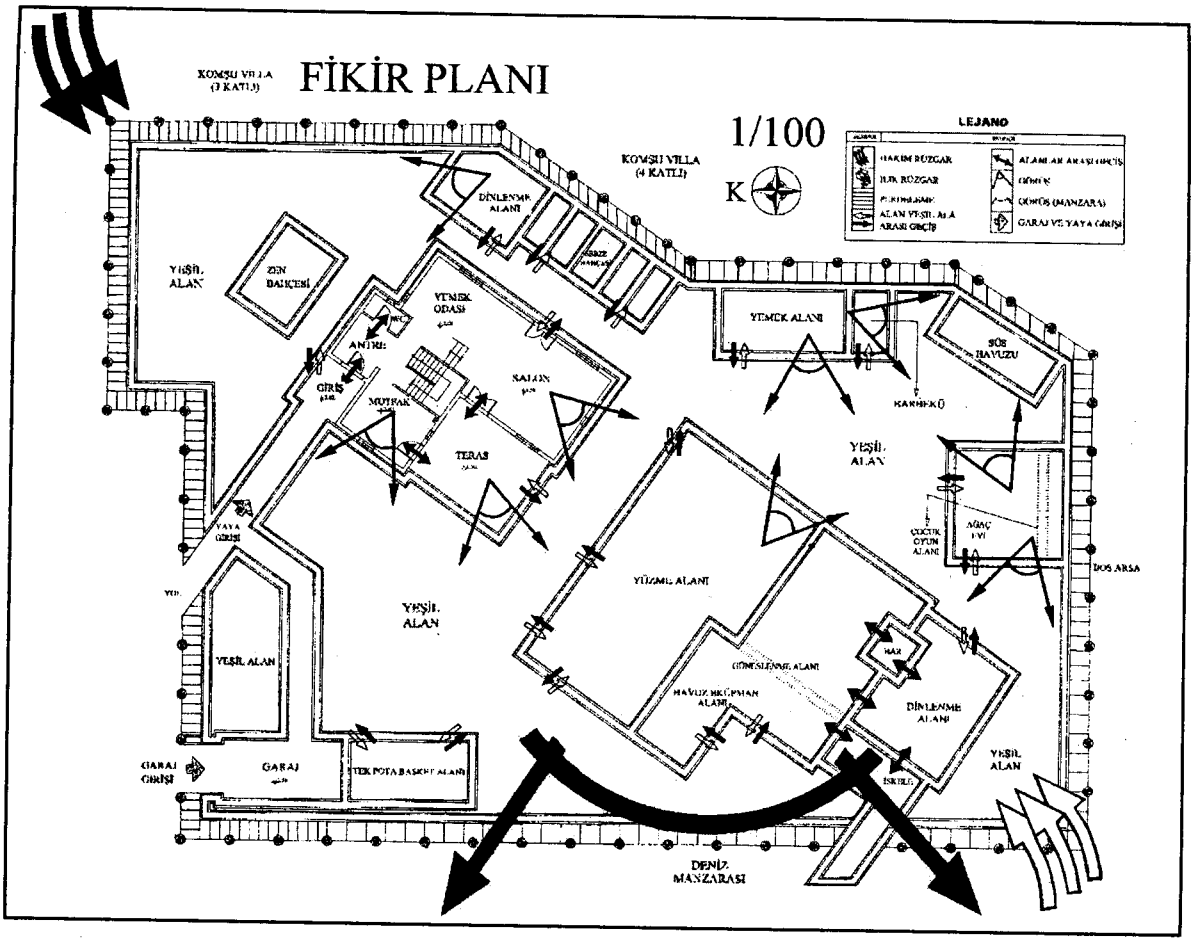

Şekil 6. Fikir planı

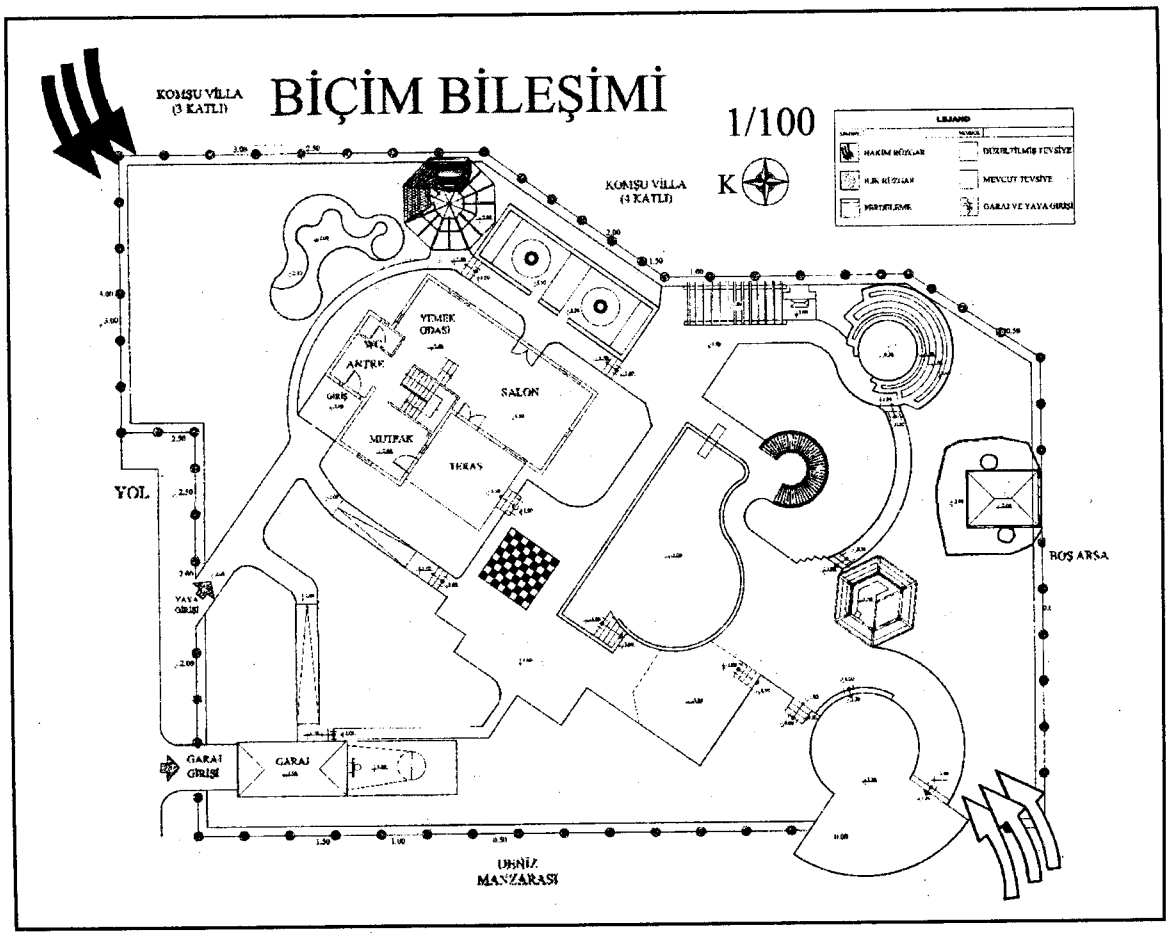

Şekil 7. Biçim bileşimi

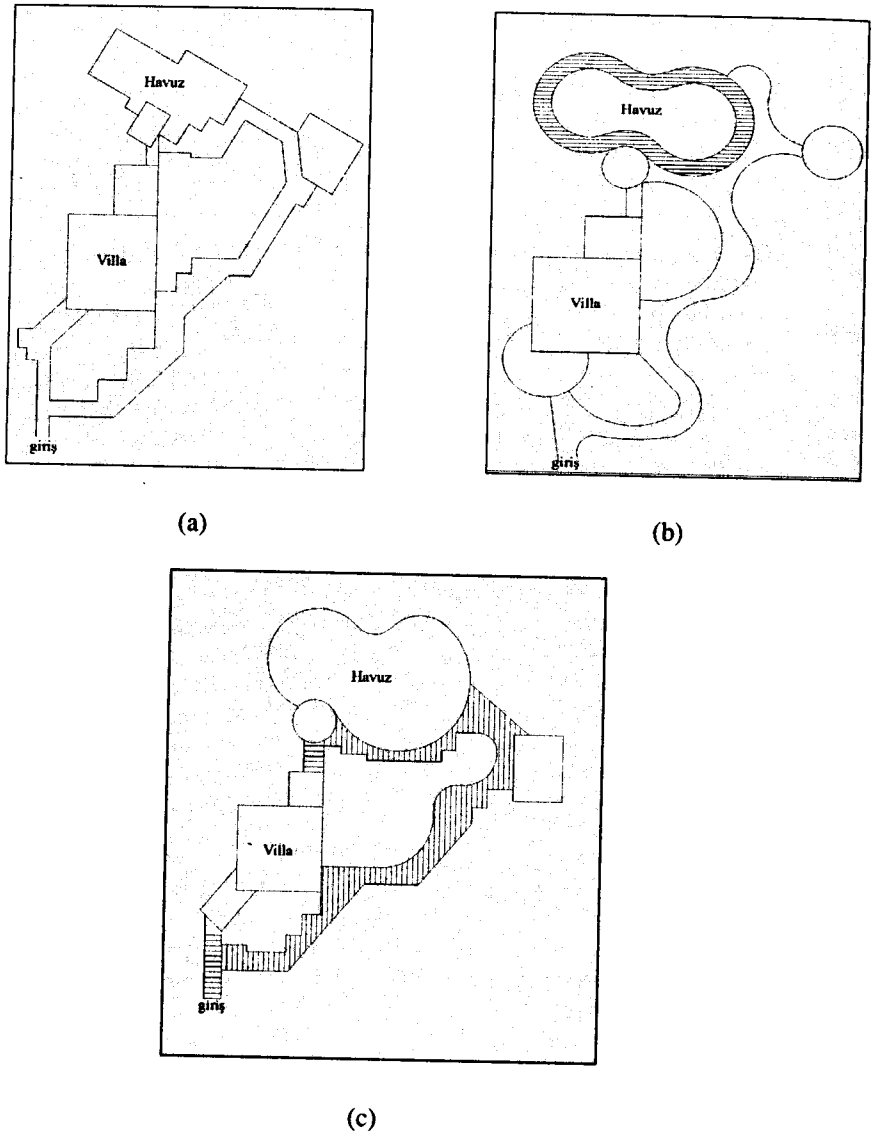

Şekil 8. Bişim bileşimi a) Diresel form, b) Köşeli form c) Kombine form.

2. 5. Uygulama

2. 5. 1. İlk master

Biçim – Bileşim aşamasında oluşturulan ve form kazandırılan fonksiyon alanlarına döşeme malzemelerinin seçildiği ve donatı elemanlarının yerleştirildiği aşamadır. Artık bu aşamada sert yapı projesi bütünüyle oluşturulmaktadır. Daha önceki aşamalarda çeşitli amaçlara (perdeleme, vurgu, gölgeleme, mekan yaratma vb.) uygun olarak yerleştirilmesi düşünülen yeşil doku, tepe çapı, yükseklik, form, tekstür, renk kriterleri gözönünde tutularak ölçekli olarak grafik anlatımla projeye yerleştirilir. İskeleti oluşturan yeşil yapı elemanları, estetik güzelliklerinin yanısıra çeşitli fonksiyonel özelliklere de sahiptir. Dolayısıyla, peyzaj düzenlemelerinde uygun bitki materyalinin seçimi ve kompozisyonunda bitkilerin fonksiyonel ve estetik özellikleri ile birlikte bu özelliklerin nerede ve nasıl kullanacağının bilinmesi gerekmektedir. Örneğin; ağaç ve çalı grupları mimari yapının keskin hatlarını kapatacak şekilde, soliter ağaç ve çalılar ise tüm güzelliklerini teşhir edecek şekilde yerleştirilir. Pencere önlerinde daima alçak ya da bodur çalı ve çiçek türleri kullanılır. Gölge alanlara gölgeye dayanıklı türler tercih edilmesi gerektiği unutulmamalıdır (Şekil 9).

2. 5. 2. Son master

Renk, form, tekstür,ölçü kriterleri gözönüne alınarak projeye yerleştirilen bitkisel elemanlar, artık bu aşamada türleri ve adetleri ile ortaya konulmaktadır. Böylece bitkilendirme planı da tamamlanmış olacaktır (Şekil 10).

Bu aşamalar sonrasında ev bahçesinin tasarım süreci tamamlanmış olacaktır. Bundan sonra yapılması gereken, oluşturulan yapısal ve bitkisel tasarım ürünlerinin mekanda uygulanmasına yönelik olarak aplikasyon, sulama, aydınlatma ve detay planları çalışmalarının gerçekleştirilmesidir. Ayrıca her bir imalat için metrajlı keşif özetleri hazırlanarak peyzaj uygulama maliyeti ortaya konulmalıdır.

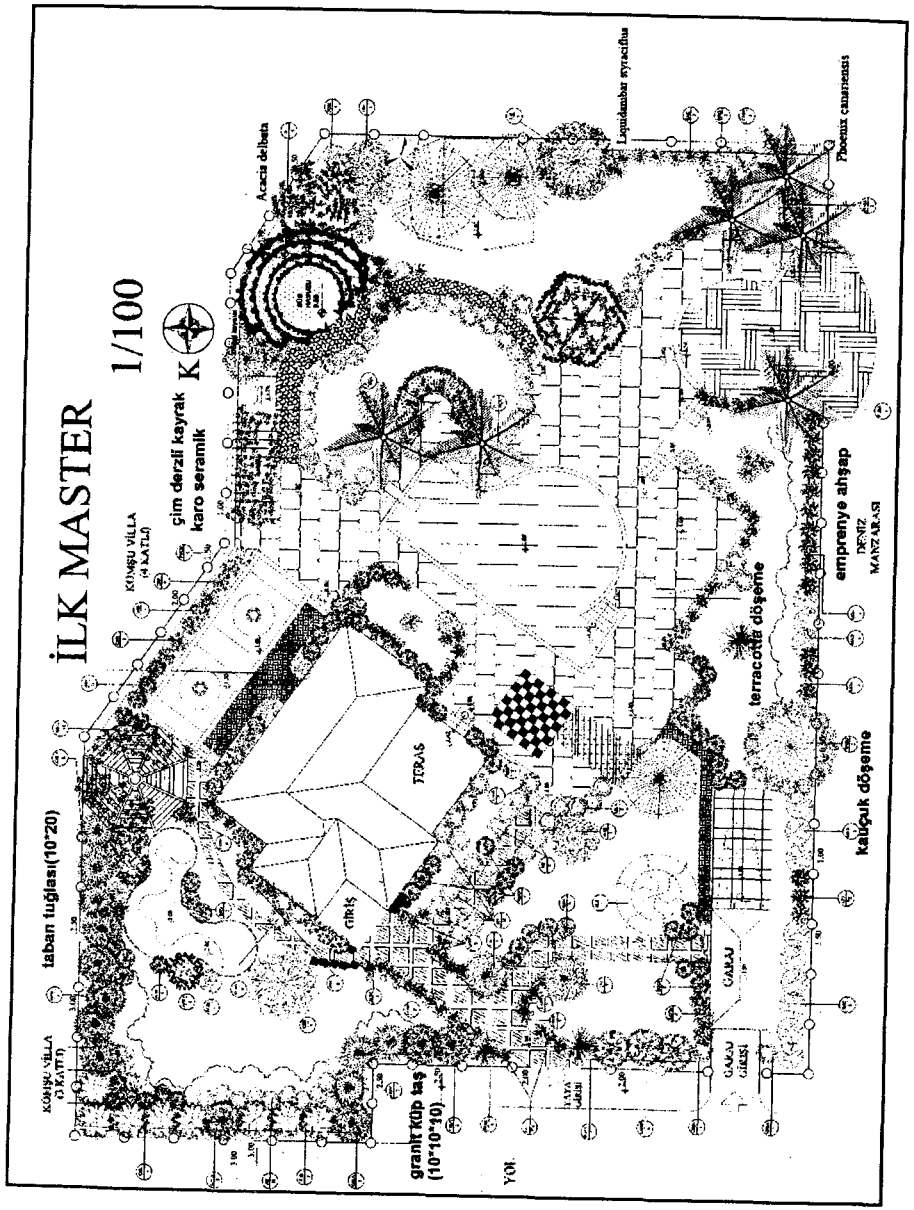

Şekil 9. İlk master

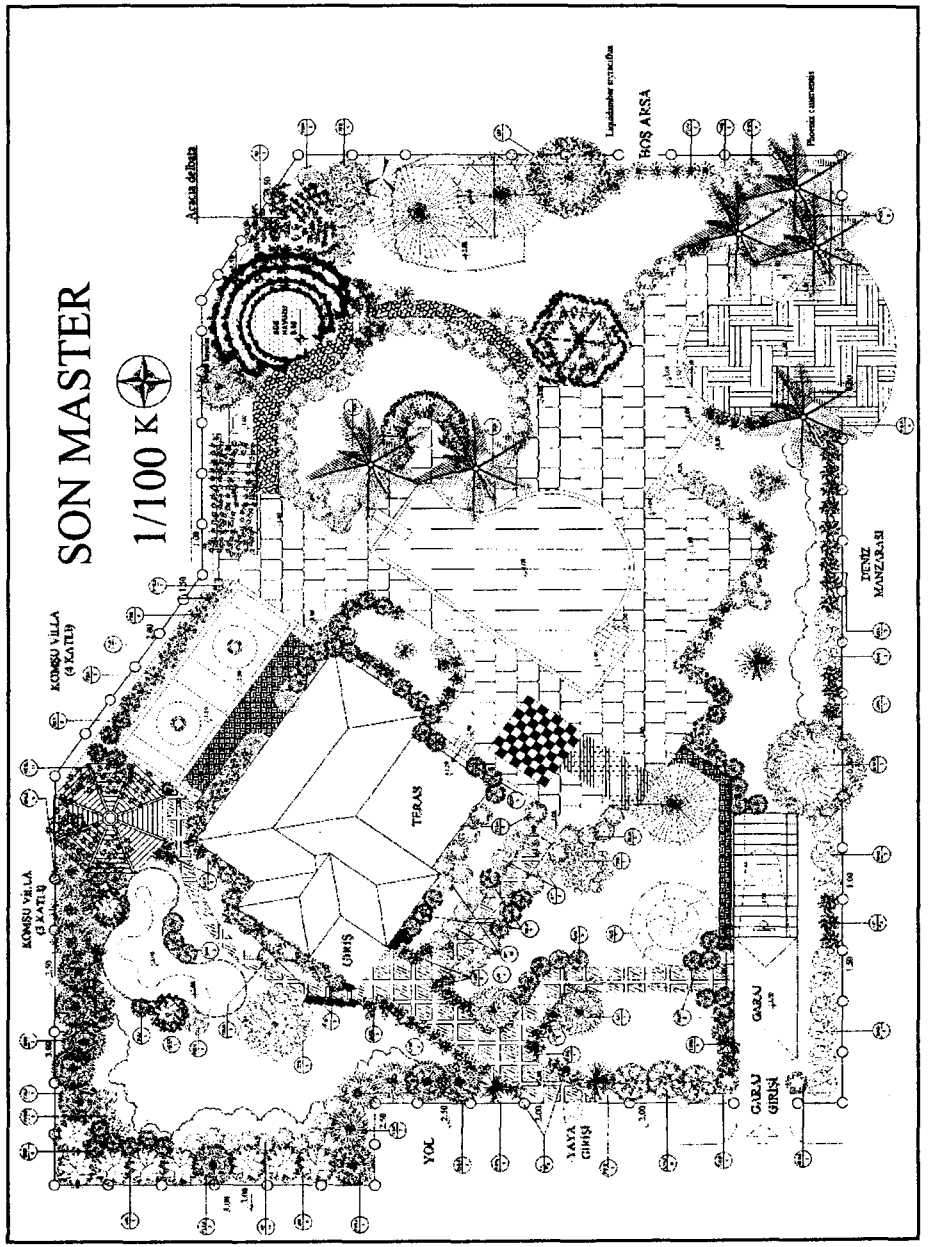

Şekil 10. Son master

3. Sonuç ve Öneriler

Peyzaj tasarımı sürecinde ev ile bahçesinin birbirini tamamlayan, anlamlandıran ve değer kazandıran bileşenler olduğu gözönünde bulundurulmalıdır.

Her tasarım, değişik ögeleri dengeli ve homojen bir bütünde toplama prensibi üzerine kuruludur. Yeşil elemanlarla yaratılan kompozisyonlar; mekan, boyut, hacim ve renk ilişkilerine göre yapılmışsa estetik sonuca maksimum derecede ulaşılır. Bütünlük kavramı bina karakterinin yanısıra, insan ve çevre ölçeğine de bağlıdır. Bunun için kütlelerin, yüzeylerin, formların ve renklerin dengeli kompozisyonunu gerek bitkiler arasında, gerekse bitkiler ve mimari elemanlar arasında sağlamak gerekir.

Tasarım sürecindeki her bir aşamanın, oluşturulacak bir sonraki aşama için ne denli önemli olduğu ile tasarımın bu aşamalarla şekilleneceği unutulmamalıdır.

Sonuç olarak Peyzaj tasarımında,

- Konsept,
- Peyzaj içinde yer alacak sirkülasyon sistemi,
- Yeşil ve mimarı yapı elemanlarının seçimi ve konumlandırması,
- Estetik bir dengenin,

sağlanmasına öncelik verilmelidir.

Kaynaklar

Anonymus, 1990. The HomeLandscaper, Home Planners, Inc. Arizona USA.

Booth, N. K., Hiss, J. 1991. Residental Landscape Architecture, PrenticeHall, Inc.,New Jersey, USA.

Booth, N. K., 1990. Basic Elements of Landscape Architecture Design Ohio University, Newyork.

Ching, F. D. K., 2002. Mimarlık.YEM Yayın. Çeviri:Sevgi Gökçe, İstanbul.

Çelenk, T., 2003. Sanat ve bilim eğitiminde yaratıcılık Pivolka,Z(8) 4-11.Başkent Üniversitesi, İkdisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara.

Korkut, A. B., 1992. Peyzaj Mimarlığı Peyzaj Serisi 1, Hasat Yayıncılık, İstanbul.

Sander, A., 2004. Mimarlık Eğitiminde Katılımcı Tasarım Denemesi Tasarım Kuram Eleştiri Dergisi Sayı Z, Ankara.